

Řecké sloveso μεταβιώναι a Anaximandrova zoogonie

Bronislav Stupňánek, Filozofická fakulta MU Brno

Abstrakt

Řecké sloveso *metabiônai*, objevující se v Aetiově zprávě o Anaximandrově zoogonii, bylo dosud považováno za ojedinělé a předpokládalo se, že může mít význam „změnit způsob života“, nebo „přežít“. Tato studie nachází dosud neznámé výskyty daného slovesa, které svědčí pro význam „změnit způsob života“, současně však upozorňuje na syntaktickou problematičnost tohoto významu v Aetiově textu.

Abstract

Hitherto, the Greek verb *metabiônai* occurring in Aetius' report on Anaximander's zoogony was considered as its only appearance. The scholars supposed that it can mean either „to change the mode of living“ or „to survive“. This paper finds out occurrences of the verb unknown to date that prove the meaning „to change the mode of living“. However, this meaning is problematic from the syntactic point of view in the Aetius' text.

Klíčová slova

Anaximandros; zoogonie; *metabiônai*; řecký aorist; Aetios; Pseudo-Plútarchos; *Placita*

Keywords

Anaximander; zoogony; *metabiônai*; Greek aorist; Aetius; Pseudo-Plutarchus; *Placita*

Doi: [10.5817/pf10-2-6](https://doi.org/10.5817/pf10-2-6)

Anaximandrova zoogonie je prvním známým nenáboženským výkladem vzniku živočichů. O tomto výkladu máme bohužel jen jedinou vícevětou zprávu a v ní se navíc objevuje nejasné sloveso μεταβιώναι, které je už více než sto let předmětem diskuzí a sporů. Na překlad tohoto slovesa existují v zásadě dva názory. Podle prvního má sloveso význam „změnit způsob života“, podle druhého má význam „přežít“.

Ve své studii shrnu dosavadní diskuzi na toto téma a podám přehled a typologii argumentů: ukážu, že první typ překladu souvisí s argumentací slovotvornou, druhý typ s argumentací především syntaktickou. Následně se pokusím přispět vlastním řešením, přičemž nejprve prozkoumám základní předpoklady bádání o tomto tématu, a dále budu především kriticky komentovat existující argumenty. Nejprve projdu argumenty slovotvorné, posléze argumenty syntaktické.

Text, ve kterém se sloveso objevuje, zní následovně:

Aetios V, 19, 4 (Doxographi Graeci 430)

Αναξίμανδρος ἐν ὑγρῷ γεννηθῆναι τὰ πρῶτα ζῶα, φλοιοῖς περιεχόμενα ἀκανθώδεσι· προβαινούσης δὲ τῆς ἡλικίας ἀποβαίνειν ἐπὶ τὸ ξηρότερον καὶ περιρρηγνυμένου τοῦ φλοιοῦ ἐπ' ὀλίγον χρόνον **μεταβιώναι**.

Anaximandros tvrdil, že ve vlhku se zrodili první živočichové obklopení ostnatými kůrami. Když pak postupoval [jejich] věk, vystupovali na souš, a když kůra praskala, po krátký čas *metabiónai*.¹

Existují dvě možnosti překladu tohoto slovesa:

1. *žili jiným způsobem života, změnili život*
2. *přežili, žili poté*

Rozdíl v překladu záleží v podstatě na tom, jakým způsobem budeme chápat předponu μετα-. Ve spojení se slovesem βιώ (žiji) může tento prefix nabývat jednak způsobový, jednak časový význam (jiné potenciální významy prefixu μετα- jsou v daném kontextu neuplatnitelné). V prvním případě si badatelé sloveso μετα-βιώ vykládají jako „jinak-žiji“, v druhém případě jako „poté-žiji“.

První způsob překladu se objevuje mnohem častěji. Jeho zastánci jsou např.: Teichmüller (1874), Tannery (1887), Osborn (1896), Eastman (1905), Loenen (1954), Kirk (1955, druhé vyd. 1983), Kahn (1960), Barnes (1982), Mansfeld (1987), Conche (1991), McKirahan (1994), Naddaf (2003, 2005) a Graham (2006).² Druhý typ překladu už nemá tolik stoupenců. Z významnějších autorů jsou to Zeller (1884), Heidel (1913), Burnet (který ovšem původně zastával opačné stanovisko, 1892 vs. 1920),³ Cornford (1952), Hölscher (1954) a Guthrie (1957, 1985).⁴ Diels v *indexu verborum* své edice *Doxographi Graeci* uvádí u hesla μεταβιῶν význam „změnit život“, tj. první typ překladu.⁵ Oproti tomu slovník Liddell-Scott-Jones (dále jen *LSJ*) uvádí překlad druhý, „žit poté, přežít“, s jediným textovým odkazem, a to právě na náš text výše.⁶

¹ Všechny překlady v této studii jsou mé vlastní.

² Teichmüller, 1874, s. 64. Tannery, 1887, s. 117. Osborn, 1896, s. 34. Eastman, 1905, s. 704. Loenen, 1954, s. 219-220, pozn. 2. Kirk; Raven; Schofield, 1983, s. 141-142. Kahn, 1960, s. 69, 110, 113. Barnes, 1982, s. 21. Mansfeld, 1987, s. 79. Conche, 1991, s. 223. McKirahan, 1994, s. 42. Couprie; Hahn; Naddaf, 2003, s. 14, 57, pozn. 18. Naddaf, 2005, s. 89, 200, pozn. 90. Graham, 2006, s. 8.

³ V 1. vydání své *Early Greek Philosophy* Burnet překládá sloveso μεταβιώναι jako „změnit způsob života“, v 2. a 3. vydání jako „přežít“. Takzvané 4. vydání je – dosti nelogicky – reprintem 1. vydání, 5. vydání reprintem 3. vydání. Všechna vydání od čtvrtého dále vyšla po autorově smrti. Viz. Burnet, J., *Early Greek Philosophy*, 1st ed., 1892, s. 74. 2nd ed., 1908, s. 73. 3rd ed. 1920, s. 70.

⁴ Zeller, 1884, s. 39-40. Heidel, 1913, s. 687. Cornford, 1952, s. 170. Hölscher, 1968, s. 116, pozn. 45. Guthrie, 1957, s. 32. Guthrie, 1985, s. 102, pozn. 3.

⁵ Diels, 1965, s. 782. Heslo μεταβιῶν.

⁶ Liddell, H. G.; Scott, R.; Jones, H. S., *Greek-English Lexicon*, 9th ed., 1940, repr. 1966, s. 1110. Heslo μεταβιῶν. Liddell a Scott ovšem původně (1843) vyšli ve svém slovníku z materiálu staršího (řecko-německého) slovníku F. Passowa (1827-8) a ten zas ze slovníku J. G. Schneidera (1797-8). Schneider ve svém „kritickém slovníku“ uvádí u hesla μεταβιώναι význam „nachleben, überleben“ a odkaz na náš, výše citovaný, text. Passow toto heslo přejímá, pouze ho doplňuje tvarem řeckého futura (nikde nedoloženým). V této podobě převzali heslo Liddell a Scott, kteří ho fakticky pouze přeložili z němčiny do angličtiny: „live after, survive“. V dané podobě zůstává heslo až do 8. vydání slovníku (1897, poslední reprint 1928). V 9. vydání (1940), které přepracoval H. S. Jones, doznalo heslo změn. Zmizel neexistující tvar futura a nahradil ho doložený tvar infinitivu aoristu II., změnil se způsob odkazu na náš text (ze starší Stephanovy na Dielsovu edici). Překlad však zůstal stejný. Srov. Schneider, J. G., *Kritisches Griechisch-Deutsches Handwörterbuch*, Zweyter Band Α – Ω, 1798, s. 83.

Ačkoli autorů, kteří k diskuzi nějakým způsobem přispěli, je vcelku dost, argumentů, které se v diskuzi objevují, je poměrně málo. Už vzhledem k počtu zastánců je lépe zargumentována první pozice, nicméně dle mého názoru jsou nedostatečné argumenty obou stran.

Pokusím se v krátkosti podat přehled všech argumentů, které se za více než stoletý průběh diskuze nashromáždily:

1. Argumenty pro způsobový význam prefixu μετα- (změnit život) - slovtvorba

První skupina badatelů používá výhradně lingvistické argumenty, a to vesměs z oblasti slovtvorby:

a) Předpona μετα- má nejčastěji význam „změny místa, podmínky, plánu atd.“, což je skutečnost explicitně uváděná v *LSJ*.⁷ Jestliže je tento způsobový význam nejčastější, pak je překlad „žít jiným způsobem života“ nejpravděpodobnější (Loenen, Kirk, Kahn, Conche).⁸

b) Conche navíc uvádí fakt, že oproti slovesu ζῆν, které má spíše význam „žít“ ve smyslu „existovat“, mívá sloveso βιοῦν spíše význam „žít takovým a takovým způsobem“.⁹ Proto je pravděpodobnější způsobový význam prefixu μετα-, a to tím spíš, že je to také význam nejčastěji se vyskytující (viz předchozí argument).

c) Jako podporu a doplnění Conchova názoru lze uvést Dielsův argument z *indexu verborum*, kde svůj překlad slovesa μεταβιοῦν jako „změnit život“ doplnil poznámkou „cf. μεταδιαίτᾱν“.¹⁰ Sloveso μετα-διαίτᾱν znamená rovněž „změnit způsob života“,¹¹ samotné διαίτᾱν pak má (byť jen v mediu a pasivu), podobně jako βιοῦν význam „vést život, žít (za takových a takových okolností)“.¹²

2. Argumenty pro časový význam prefixu μετα- (přežít) – syntax

Druhá skupina badatelů používá jednak argumenty lingvistické – syntaktické, jednak argumenty spojující text o Anaximandrovi s podobnými texty o jiných autorech.

a) Sloveso μεταβιῶναι se v textu pojí s výrazem ἐπ' ὀλίγον χρόνον (po krátký čas). Kdyby mělo význam „změnit život“, pojilo by se spíše s výrazem κατ' nebo μετ' ὀλίγον χρόνον (za krátký čas). Výraz ἐπ' ὀλίγον χρόνον ve spojení se způsobovým významem slovesa μεταβιῶναι nedává smysl (Zeller, Hölscher).¹³

b) Archeláos (A 4,5) o prvních živočiších říká, že vznikají zahřátím země (Anaximandros že zahřátím vody a země)¹⁴ a že jsou ὀλιγοχρόνια (krátkodobí, krátce žijící). Mohlo by se jednat o Anaximandrův vliv, a pak by sloveso μεταβιῶναι znamenalo „přežít“ (Heidel, Burnet).¹⁵

Passow, F., *Handwörterbuch der griechischen Sprache*, Zweyter Band Λ – Ω, 3. Ausg., 1828, s. 108. Liddell, H. G., Scott, R., *Greek-English Lexicon*, 8th ed., 1897, s. 947.

⁷ *LSJ*. Heslo μετά.

⁸ Loenen, 1954, s. 219-220, pozn. 2. Kirk; Raven; Schofield, 1983, s. 141-142. Kahn, 1960, s. 69. Conche, 1991, s. 223.

⁹ Srov. *LSJ*. Hesla βιόω a ζῶ. Conche, 1991, s. 223 odkazuje na jiný slovník.

¹⁰ Diels, 1965, s. 782. Heslo μεταβιοῦν.

¹¹ *LSJ*. Heslo μεταδιαίτάω.

¹² *LSJ*. Heslo διαίτάω.

¹³ Zeller, 1884, s. 39-40. Hölscher, 1968, s. 116, pozn. 45.

¹⁴ Censorinus, *De die natali* IV, 7.

¹⁵ Heidel, 1913, s. 687. Burnet, 1920, s. 71.

c) Conche, ač hájí opačnou pozici, uvádí na podporu časového významu prefixu μετα- Homérův text (*Odysseia* XXII, 384-388), v němž jsou přirovnávání umírající nápadníci Odysseovy manželky Penelopy k rybám, které když jsou uloveny a pohozeny na pobřeží, zakrátko umírají následkem žáru slunce. Tento obraz, připomínající situaci, kterou líčí náš text, by hypoteticky mohl být Anaximandrovým inspiračním zdrojem. Přitom je v něm zdůrazněna právě krátkodobost života, tj. je podporou pro časový význam prefixu μετα-. Conche nicméně upozorňuje na to, že ve zmíněném Homérově textu není žádná lexikální shoda s naším textem (celý homérský obraz je popisován zcela odlišnými slovy, aniž by se byl jen jediné shodovalo s naším textem).¹⁶

Dle mého názoru je většina argumentů, které v diskuzi zazněly, méně relevantní, než se na první pohled zdá. Svůj vlastní postoj k tomuto tématu vyjádřím a zargumentuji ve třech bodech. Nejprve zmíním základní předpoklady pro zkoumání tohoto problému, následně pak proberu zvlášť slovtvorný a zvlášť syntaktický přístup. Přitom kriticky projdu dosavadní argumenty a přidám vlastní.

0. Předpoklady

1. Slovtvorný přístup

2. Syntaktický přístup

Pokud jde o argumenty postavené na analogických textech, těm se podrobněji věnovat nebudu. Jsou méně průkazné než argumenty jazykovědné a mohly by hrát pouze podpůrnou roli. Navíc Conche sám svůj argument (2.c) zpochybňuje a argument (2.b) dle mého názoru nemůže způsobový význam vyloučit.

0. Předpoklady

i) *Od koho sloveso pochází?*

Text, v kterém se toto sloveso objevuje, je jedním z výtahů z nedochovaného Aetiova spisu *Názory filozofů (Placita philosophorum)*. Autor tohoto výtahu je neznámý, v antice se však mělo za to, že autorem je Plútarchos, proto dnes hovoříme o Pseudo-Plútarchovi. Text bývá kladen do 2. stol. n. l.¹⁷

Náš výskyt slovesa μεταβιῶναι tedy můžeme umístit do 2. stol. Avšak Mansfeld a Runia, kteří provedli podrobnou komparaci jednotlivých aetiovských výtahů a excerpt, upozorňují na skutečnost, že Pseudo-Plútarchos používal při pořizování výtahu z Aetia až na výjimky jen dva postupy: doslovný opis a vypouštění. O vlastní zestručňující reformulaci se Pseudo-Plútarchos vůbec nepokouší.¹⁸ Proto je dosti pravděpodobné, že slovo, které se nachází u něho, se nacházelo i u Aetia. Sám Aetios je většinou autorů kladen do 1. stol. n. l.¹⁹ Lze tedy důvodně předpokládat, že sloveso μεταβιῶναι existovalo přinejmenším už v prvním století. Nicméně pozitivní doklad existuje až ze století druhého.

ii) *K tomuto textu neexistuje žádný obdobný text.*

Další výtahy z Aetia (Stobaiův, Theodorétův a ostatní) příslušný referát vypouštějí (resp. u Stobaia jsou ty pasáže, kde by se náš referát mohl objevovat, ztraceny).²⁰ Referát vypouštějí dokonce i výtahy z Pseudo-Plútarcha, které se dochovaly.

¹⁶ Conche, 1991, s. 223, pozn. 56.

¹⁷ Mansfeld; Runia, 1997, s. 124-125.

¹⁸ Tamtéž, s. 187-189, 194-195.

¹⁹ Tamtéž, s. 320-323, 328.

²⁰ Tamtéž, s. 234-235.

Ani ostatní doxografové toto svědectví nezaznamenali. U Censorina a Hippolyta se sice objevuje údaj, že živočichové vznikli zahříváním vody a země, dál ale jejich referáty pokračují o vzniku člověka a paralelní informaci o změně způsobu života či přežití prvních živočichů nenabízejí.

iii) *Výskyty slovesa μεταβιῶναι.*

Celá diskuze podle všeho vychází z předpokladu, že neexistuje žádný jiný řecký text, ve kterém by se sloveso μεταβιοῦν vyskytovalo. Tento předpoklad explicitně vyjadřují Kahn a Conche²¹ a opírají se přitom pravděpodobně o slovník *LSJ*, který udává pouze náš výskyt slovesa.

Avšak ve chvíli, kdy už máme moderní elektronické databáze,²² není nesnadné tento předpoklad prověřit. Ve skutečnosti existují ještě dva další výskyty téhož slovesa – ze 4. a 11. stol. n. l. Oba jsou co do významu prefixu poměrně jednoznačné:

Evagrios, *Tractatus ad Eulogium*, LXXIX, 1112, 5

Εἴ τις τῶν ἄθεσμα δρασάντων βούλοιο **μεταβιῶσαι** ἀρίστως, κατ' ἀντικρυς τῶν πράξεων στήτω ἐναλλαγῇ τῶν κρειπτόνων·

Pokud by někdo z těch, kdo spáchali nepravosti, chtěl nejlépe **změnit způsob života**, ať se otevřeně postaví proti [svým] činům, a výměnou získá [činy] znamenitější.

Tvar μεταβιῶσαι je variantou tvaru μεταβιῶναι, v obou případech se jedná infinitiv aoristu aktiva (aorist I. a aorist II.). Pro způsobový význam zde svědčí jednak kontext slovesa (křesťanský autor nabádá k lepšímu životu), dále spojení predikátoru s příslovečným určením způsobu (μεταβιῶσαι ἀρίστως – změnit způsob života *nejlépe*) a nakonec i poslední sloveso ἐναλλάττειν, jehož prostřednictvím se hovoří o výměně něčeho za něco jiného. O významu tedy nemůže být sporu. O něco problematičtější je druhý případ:

Michael Attaleiates, *Historia* 69,1 - 70,8

Krutý byzantský král Izák I. Komnénos byl na válečné výpravě zasažen bleskem. Po této události, od níž bojoval s „nemocí“, změnil své smýšlení (μετάνοια) a odešel do kláštera.

69,7

... καὶ τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας τὸν μοναδικὸν καὶ ἀπέρριτον ἀνταλλάττεται βίον, ...

... a královskou moc *vyměnil za život* osamělý a prostý, ...

Krátce nato zemřel. Celou událost část lidí chápala jako trest za minulé hříchy.

70, 2

ἄλλοι διὰ σωφρονισμῶν τῶν μετέπειτα μόνον, οὐχὶ τοῦ μεταλλάξαντος κόλασιν· συνέβαλον γὰρ τὴν μετένοιαν ὅτι τὴν θεῖαν φιλανθρωπίαν ἐκκαλεῖται πρὸς ἔλεον. οἱ δὲ τούτων ἐναντίοι μετὰμελον θρέψαι τὸν ἄνδρα μετὰ τὴν ἀναχώρησιν ἔλεγον, καὶ κατὰ τοῦτο τῆς **μεταβιώσεως** μὴ ἀπόνασθαι. οἱ δὲ τὸ ἔευσαν ἀγίωσύνης ἔργον ἐτίθεντο διὰ τὴν μετὰ ταῦτα μᾶλλον μετένοιαν, ...

Jiní [říkali, že k tomu všemu došlo] kvůli trestu pro výstrahu jen [hříšníkům] budoucím, ne tomu, který se změnil. Neboť o změně smýšlení usuzovali, že vyvolává božskou náklonnost ke slitování. Ti, kteří jim oponovali, říkali, že si ten člověk vypěstoval po odchodu do ústraní lítost a že vzhledem k tomu neměl ze **změny života** radost. Jiní to, co proběhlo, pokládali za svatou záležitost, a to kvůli tím větší změně smýšlení po těchto věcech ...

Výraz μεταβίωσις není sloveso, nýbrž deverbativní (od slovesa odvozené) substantivum. Neklamným příznakem jeho slovesného původu je slovotvorný sufix –σις, kterým se

²¹ Kahn, 1960, s. 69, 110, 113. Conche, 1991, s. 223.

²² Všechny výskyty řeckých výrazů v této studii byly vyhledávány prostřednictvím databáze Pantelia, M., et al., *Thesaurus Linguae Graecae #E: A Digital Library of Greek Literature*, 2000.

s vysokou produktivitou deverbativní substantiva tvoří.²³ I přes substantivní povahu je tedy tento výraz reprezentantem příslušného slovesa a jeho významu. (Nota bene v Michaelově textu je míra substantivizace – nejen u sloves – mimořádná.)

Význam výrazu μεταβίωσις není tak jistý jako v prvním případě, protože v daném kontextu by čistě technicky obstál i význam „další život“. Avšak v textovém okolí se ustavičně opakuje motiv změny života (změny smýšlení), takže i zde je vysoce pravděpodobné, že je výrazem označována právě změna života.

V textu se navíc výslovně objevuje, že král vyměnil jeden život za jiný (*Historia* 69,7). Děje se tak sice přesně stránku před naším výskytem, ale námi citovaná pasáž se zcela evidentně k tomuto místu či k této skutečnosti vrací. Zajímavé je, že sloveso, které na tomto místě Michael použil (ἀνταλλάττειν – „vyměnit“) má stejný základ a stejný význam jako sloveso, které použil v ukázce výše Evagrius (ἐναλλάττειν). Oba autoři tedy v přímé či nepřímé souvislosti se slovesem μεταβιοῦν hovoří nejen o změně, ale přímo o výměně, vystřídání života. Jak jsem již řekl, Michaelova „výměna života“ stojí jednu stránku před výskytem slova μεταβίωσις, avšak příslušný slovesný základ -αλλάττειν najdeme i v relativně těsné blízkosti tohoto výrazu – tam, kde je král je označen jako ten, který se změnil (μεταλλάττειν). Také se sluší připomenout, že úryvky obou autorů se opírají o stejnou myšlenkovou kostru: v obou případech je tématem náprava hříšníka a výměna hříšného života za život spasitelný.

Ačkoli tedy stojí mezi oběma autory hrozivých 700 let, působí oba texty co do významu výrazu μεταβιοῦν velmi souznačně. Výraz má u obou autorů podobné konotace, v jeho okolí se vyskytují v obou případech podobná slova a oba texty hovoří o totožné modelové situaci: o obratu od světského života k Bohu. Vypadá to tedy, že mezi oběma výrazy by mohla být kontinuita (která se však – pokud jde o zachovalé památky – textově neprojevila). Nepravděpodobné není ani to, že by tu byla přímá souvislost, tj. že Michael získal toto slovo přímo četbou Evagria.

Otázkou je, do jaké míry lze tyto dva křesťanské výskyty vztáhnout na náš filozofický výskyt μεταβίωσις. I když dva průkazné doklady způsobového významu jsou velmi silným argumentem, přesto tu může existovat několik relevantních pochybností o tom, zda tyto doklady lze právoplatně aplikovat na náš případ:

- Různá prostředí. Dva průkazné výskyty pocházejí z křesťanské literatury a mají specifické křesťanské konotace, kdežto náš výskyt se objevuje ve spisu, který je křesťanstvím nedotčený. Náš autor a křesťanští autoři podle všeho patřili do relativně odlišných tradic a prostředí (tj. nestýkali se s podobným okruhem lidí – mluvčích – a nečetli podobný okruh literatury).
- Časový odstup. Ačkoli je odstup mezi Evagriem a Michaelem mnohem větší než mezi Pseudo-Plútarchem a Evagriem, právě rozdíl tradic tento dvoustletý rozdíl podtrhují. Pokud sloveso μεταβίωσις pocházelo od Aetia, je tento rozdíl třisetletý.
- Vzácnost slovesa. Výskytů slovesa μεταβιοῦν je za tisíc let tak málo, že lze uvažovat i o tom, že mezi nimi nemusí být souvislost, nebo dokonce že výraz (znovu)stvořil každý z autorů (příp. že Michael se inspiroval přímo od Evagria).
- Víceznačné prefixace. V řečtině není nic neobvyklého, když prefigované sloveso nabývá více významů, které jsou rozlišeny právě jen různými významy téhož prefixu. V případě prefixu μετα- s kombinací významu způsobového a časového

²³ Simonson, 1903, s. 319. Smyth, 1920, s. 230.

srov. slovesa jako: μετανοέω, μεταλαμβάνω, μεταφύομαι aj.²⁴ Doklad jednoho významu tak nemusí vylučovat význam druhý.

I přes tyto pochybnosti ale základní hypotéza musí vzhledem k nalezeným výskytům znít, že sloveso μεταβιῶναι má význam „změnit způsob života“. Je poměrně pravděpodobné, že Evagrius či jiný křesťanský autor, pokud slovo sám nevytvořil, využil pro své speciální účely slovo, které už v řečtině existovalo a mělo odpovídající význam. Nic nepravděpodobného není ani na zachování významu slova po staletí či jedno tisíciletí, jestliže se tak stane v kultuře, která má rozvinutou a souvislou literární tradici. Už filologové a jazykovědci počátku 19. stol. si všimli, že vznik literární tradice brzdí a posléze takřka umrtvuje vývoj jazyka. V Řecku, kde byla krom jiných rozvinutá tradice komentářů²⁵ a scholií, tradice doxografická i literární tradice křesťanská, platí toto pravidlo zcela očividně.

V této chvíli už mohu přistoupit k revizi dosavadních argumentů pro ten či onen význam. Na první pohled by se mohlo zdát, že správně argumentovali stoupenci způsobového významu, jestliže se tento význam potvrdil. Dle mého názoru je to ale spíše naopak. Ze stoupenců prvního typu překladu argumentoval podle mě relevantně pouze Conche, naopak syntaktický argument Zeller a Hölschera je myslím hodný pozoru a dalšího rozvedení.

1. Slovtvorný přístup

a) Argument, který lze nalézt nejčastěji, totiž že ve většině prefixací má prefix μετα- význam změny, není v dané podobě zcela dostačující. Jestliže prefix μετα- má více potenciálních významů, pak volba mezi těmito významy závisí primárně na sémantice slovesa, teprve následně na dalších faktorech. Např. obsahuje-li neprefigované sloveso sémantický rys přemístování, zcela spolehlivě budou v jeho prefixacích prefixy upřednostňovat místní význam (srov. prefixace sloves jako έρχομαι, φέρω, πίπτω). Sloveso βιοῦν naopak vytváří většinu prefixací s časovým významem: έμ-, συμ-βιοῦν X ἀνα-, ἀπο-, δια-, έκ-, έπι-, κατα-, περι-, προ-, προσ-, ύπερ-βιοῦν).

b) Jediný Conche doplňuje první argument nedílným argumentem druhým: nejenže prefix μετα- má jako jeden z potenciálních významů (a to ten nejčastější) význam způsobový, ale také sloveso βιοῦν „žít“, akcentuje spíše způsob života než samotnou existenci (na rozdíl od slovesa ζήν).

Ani tento velmi přesvědčivý a dobře utvořený argument ale neplatí tak docela. Stačí poukázat na vzájemný poměr časových a způsobových prefixací u sloves βιοῦν a ζήν. Z velké části vytvářejí tato dvě slovesa paralelní prefixace se stejnými významy (není se co divit, jestliže mezi nimi v attičtině fungoval kmenový supletivismus).²⁶ A tam, kde mezi těmito slovesy rozdíl přece jen jsou, se nejedná o odlišnost co do časovo-způsobového kontrastu, s nímž počítá Conche a koneckonců i LSJ.²⁷

V případě prefixace έπι-ζήν/-βιοῦν (v obou případech časový význam „přežít“) bychom např. měli čekat, že sloveso έπιβιοῦν bude přinejmenším méně frekventované než έπιζήν,

²⁴ Viz LSJ. Hesla μετανοέω, μεταλαμβάνω, μεταφύομαι.

²⁵ Zde se návraty a polemiky (spojené se zcela pochopitelným přejímáním slovníku) děly i přes předěly delší než tisíc let. Srov. např. polemiky Michela z Efesu (12. stol.) s Aristotelem (4. stol. přnl.) o význam Empedoklovy básně (5. stol. přnl.). Viz Michael z Efesu, *In libros de generatione animalium commentaria* 29,31 nn.; 63,11nn. (Toto dílo bylo dříve nesprávně připisováno Filoponovi.)

²⁶ Tvary aor. a pf. od slovesa ζήν byly obvykle nahrazovány slovesem βιοῦν, naopak tomu bylo u prez. a impf. LSJ.

²⁷ Viz LSJ. Hesla βιόω, ζῶ.

vznikne-li vůbec. Platí ale pravý opak, sloveso ἐπιζῆν je označováno jako řídké, a sloveso ἐπιβιοῦν naopak jako základní výraz pro význam „přežít“.²⁸

Prefixace δια-ζῆν/-βιοῦν má zase vedle časového i způsobový významový odstín, ale zatímco způsobový význam u slovesa διαβιοῦν je v *LSJ* téměř pominut, u slovesa διαζῆν je zdůrazněn jako samostatná lexie.²⁹

Ze šesti prefixací, které se na rozdíl od slovesa βιοῦν u slovesa ζῆν nevytvořily, bylo pět s čistě časovým významem (συμ- X ἐκ-, περι-, προ-, προσ-, ὑπερ-). Naopak jediná prefixace, kterou tvoří sloveso ζῆν navíc oproti slovesu βιοῦν (παρα-ζῆν), má význam místní a způsobový.

Všechna uvedená fakta svědčí o tom, že v rámci slovo tvorby se významový odstín způsobu u slovo tvorného základu -βιοῦν nijak efektivně neprojevuje (a to tu hovoříme o prefixacích, které byly většinou mnohonásobně používanější než prefixace μεταβιοῦν). Conchovu logiku však považuji v zásadě za správnou, pouze výrazně oslabuji jeho předpoklad, že sloveso βιοῦν má díky svému významovému odstínu „žít tak a tak“ výraznou predispozici vytvářet způsobové prefixace. Conche má však pravdu, že při vzájemné kombinaci prefixu μετα- a základu -βιοῦν se způsobové významy obou složek vzájemně posilují. Podle mého dalším důležitým faktorem, který hraje pro způsobový a proti časovému významu, je skutečnost, že v řečtině už existuje pro časový význam (přežít) frekventované sloveso ἐπιβιοῦν (kdežto sloveso pro význam způsobový – μεταδιαιτᾶν – je doloženo jen čtyřikrát).

c) Ačkoli v počtu výskytů se slovesa μεταβιοῦν a μεταδιαιτᾶν navzájem podobají, považuji Dielsovo srovnávání těchto dvou sloves jen za dobrý postřeh, nikoli za dostatečný argument. Tato dvě slovesa, resp. jejich neprefixované základy, se v rámci slovo tvorby chovají dosti odlišně. Zatímco sloveso βιοῦν tvoří mimořádně velké množství časových prefixací, sloveso διαιτᾶν ve významu „žít“ netvoří ani jedinou.³⁰ V okruhu svých prefixací má sloveso διαιτᾶν s prefixovaným slovesem βιοῦν shodný význam jen u prefixů ἐν- a συν-, tj. tam, kde prefixace slovesa βιοῦν časový význam nenabývá. Analogie mezi slovesy tedy nesahá nijak daleko, a proto také nelze na základě srovnání těchto dvou sloves dospívat k nějakým dalekosáhlým závěrům.

2. Syntaktický přístup

Hned zpočátku je třeba říci, že ze syntaktického hlediska se mezi badateli nevyskytují dva, nýbrž tři způsoby překladu. Jde o různá spojení predikátoru μεταβιῶναι s příslovečným určením času ἐπ' ὀλίγον χρόνον (po krátký čas).

1.1 žili jiným způsobem života **po krátký čas** (Kahn, Kirk, McKirahan) vydrželi jiný způsob života **po krátký čas** (Mansfeld)

²⁸ Schenkel uvádí, že oproti ἐπιβιοῦν se ἐπιζῆν objevuje zřídka, Woodhouse dokonce ve svém slovníku sloveso ἐπιζῆν pod heslem „survive“ vůbec neuvádí. Srov. Schenkel, K., *Deutsch-Griechisches Schul-Wörterbuch*, 1878. Heslo „überleben“. Woodhouse, S. C., *English-Greek Dictionary: A vocabulary of the Attic language*, 1932. Heslo „survive“.

²⁹ Viz *LSJ*. Hesla διαβιῶω, διαζῶ. Nemyslím si ale, že by zpracování těchto hesel v *LSJ* přesně odráželo jazykovou situaci. Na základě letného prohlédnutí jednotlivých výskytů spíše předpokládám, že výrazy jsou si co do uplatňování způsobového významu navzájem rovny.

³⁰ Slovník *LSJ* uvádí deset prefixací slovesa διαιτᾶν, z toho šest odvozených z významu „žít“. Mezi čtyřmi zbylými lze najít dvě sporné časové prefixace (ἐπι- a προ-).

- přežili v jiné formě **po krátkou chvíli** (Barnes, Graham)
 1.2 změnili způsob života v **krátkém čase** (Teichmüller, Tannery, Conche, Naddaf)

2. přežili po krátký čas (všichni stoupeni významu „přežít“)

Do přehledu jsem pochopitelně nezahrnul všechny překladové nuance,³¹ avšak i tak je přehled dostatečně výmluvný. Zatímco překlad typu 2 je v jádru jednotný a syntakticky neproblematický, vznikají při překladu typu 1 problémy a rozdíly. Spočívají v zásadě v tom, jakým způsobem spojit aoristové μεταβιῶναι s časovou okolností ἐπ' ὀλίγον χρόνον.

Je otázka, zda se jedná pouze o překladový problém, nebo nastávají komplikace i v řečtině (v případě způsobového významu prefixace). Podle Zellera a Hölschera platí druhá možnost. Oba se však při svých argumentech omezují jen na velmi úsporná vyjádření. Zeller³² poté, co se přihlásil k časovému významu prefixu, svůj postoj zdůvodňuje pouze upozorněním, že v textu není ani κατ', ani μετ', nýbrž ἐπ' ὀλίγον χρόνον. De facto tím říká, že je vyloučen překlad 1.2. Překlad 1.1 pak snad považoval za nemožný ve smyslu mnohem pozdější Hölscherovy námitky.³³ kdyby první živočichové změnili způsob života ἐπ' ὀλίγον χρόνον, znamenalo by to, že se po tomto krátkém čase vrátili zpátky k životu původnímu.

V dané podobě jsou tyto argumenty neuspokojivé, spoléhají se spíš na jazykový cit, než na důsledný rozbor. Přesto kladou důležitou otázku, jakým způsobem pochopit výraz ἐπ' ὀλίγον χρόνον ve spojení s aoristem μεταβιῶναι.

Výraz ἐπί τινα χρόνον totiž označuje určitý časový rozsah, po který trvá děj.³⁴ Naproti tomu aorist zpravidla označuje okamžitý děj v minulosti. Neplatí to ovšem důsledně. Existuje mj. též tzv. aorist komplexivní, který vyjadřuje trvání (koncentrované ovšem jakoby do jednoho bodu), a tento aorist komplexivní se objevuje dokonce i ve spojení s příslovečným určením označujícím delší nebo kratší časové období.³⁵ Tento typ aoristu, pokud jsem měl možnost vidět, se však objevuje jen u nemutačních sloves.

Slovesa (přesněji řečeno predikátory, výrazy stojící v přísudku) lze rozdělit dle jejich syntakticky relevantních významových rysů na predikátory mutační a nemutační. Rozdíl spočívá v tom, zda predikátor obsahuje ve svém významu změnu, nebo nikoli. Jinými slovy, zda je sémanticky složený (ze dvou stavů nebo dějů, mezi nimiž změna proběhla), nebo jednoduchý. Sloveso μεταβιοῦν jak ve významu časovém, tak ve významu způsobovém je predikátor mutační (na rozdíl např. od prostého βιοῦν).

Jak ukážu dále, rozdíl mezi mutačním a nemutačním slovesem má kardinální význam, spojuje-li se sloveso v aoristu s výrazem ἐπί τινα χρόνον.

Když jsem hledal jednotlivé výskyty výrazu ἐπί τινα χρόνον, zjistil jsem, že ve většině případů se tento výraz pojí s přezentem, příp. imperfektem. Aorist byl zastoupen poměrně málo. Avšak když už jsem narazil na aorist, byl to ve většině případů aorist nemutačního slovesa a jednalo se o aorist komplexivní (εὐδαιμόνησαν, διεφύλαξε, ἐξαρκέσαι ἐπί τινα χρόνον, tj. „prosperovali“, „pozoroval“, „být spokojen po nějaký čas“).³⁶ To už samo o sobě

³¹ Také jsem nezahrnul překlad Eastmana, který je založen na chybném vypuštění slova χρόνον v 1. a 2. vydání Dielsova *Fragmente der Vorsokratiker*, dále překlad Loenena, který celé příslovečné určení jednoduše vypouští, a Osborna, který text pouze parafrázuje a k časovému určení se nevyjadřuje.

³² Zeller, 1884, s. 39-40.

³³ Hölscher, 1968, s. 116, pozn. 45.

³⁴ Viz Niederle; Niederle; Varcl, 1998, s. 218. Smyth, 1920, s. 379. *LSJ*. Heslo ἐπί. Goodwin, 1930, s. 258.

³⁵ Smyth, 1920, s. 430-431.

³⁶ Např. u Aristotela nebo Plútarcha jsem při ne zcela důsledném hledání (nevyhledával jsem případy s elizí koncového vokálu u ἐπί) nenarazil ani na jeden souvýskyt výrazu ἐπί τινα χρόνον a

je zaznamenáníhodné, neboť v každém (přinejmenším indoevropském) jazyce mají mutační predikátory naprostou převahu nad nemutačními. Ve spojení aoristového predikátoru s frází ἐπί τινα χρόνον je to naopak. Abych ověřil, jaký význam má naše formulace, musel jsem najít nějaké případy, kdy se výraz ἐπί τινα χρόνον pojí s aoristovým *mutačním* predikátorem. Našel jsem mimo jiné tyto výskyty (záměrně vybírám výskyty ze 2. století n. l.):

Pausaniás Periégétés, *Graeciae descriptio*, IX, 25, 7,1

κατὰ δὲ τὴν Ἐπιγόνων στρατείαν καὶ ἄλωσιν τῶν Θηβῶν ἀνέστησαν μὲν ὑπὸ τῶν Ἀργείων οἱ Καβειραῖοι, ἐξελείφθη δὲ ἐπὶ χρόνον τινὰ καὶ ἡ τελετή.

Při válečném tažení Epigonů a dobytí Théb byli Kabeirští [tj. thébští muži, kteří se účastnili jistých orgií] donuceni obyvateli Argu emigrovat; **na nějakou dobu** pak **zmizel** i ten obřad.

Clemens Romanus, *Homiliae* XII, 20, 2,2³⁷

ὄνειρον ἰδοῦσα τὴν Ῥωμαίων πόλιν ἐπὶ χρόνον τινὰ ἐξῆλθεν μετὰ τῶν διδύμων αὐτῆς τέκνων, ἵνα μὴ κακῶ μόρω τελευτήσῃ, καὶ σὺν αὐτοῖς ἐκβᾶσα οὐχ εὐρίσκεται.

Poté, co spatřila ve snu město Římanů, **odešla na nějaký čas** se svými dětmi, dvojčaty, aby nezemřela [zásahem] zlého osudu, a poté, co s nimi [takto] odešla, není k nalezení.

Dión Kassius (Cassius Dio), *Historiae Romanae* LV, 7, 1,2

πολλὰ μὲν γὰρ καὶ ἄλλα ἀπ' αὐτοῦ ἀπώνητο, ὅθεν καίπερ ἵππεϊ αὐτῶ ὄντι καὶ τὸ ἄστῳ ἐπὶ πολὺν χρόνον ἐπέτρεψε...

Užíval si totiž i mnohých jiných věcí, a z toho důvodu dokonce **na dlouhou dobu předal** město svému vozataji...

Z uvedených příkladů je zřejmé, že se výraz ἐπί τινα χρόνον v kombinaci s mutačním predikátorem nevztahuje na dobu trvání samotné změny, nýbrž na dobu trvání výsledku změny (vyjádřené mutačním slovesem). Obřad nemizel po nějakou dobu, nýbrž zmizel rázem a zmizel na nějakou dobu. Matka neodcházela po nějakou dobu, nýbrž odešla na nějakou dobu. Analogicky tedy živočichové neměnili způsob života po krátkou dobu, nýbrž změnili ho na krátkou dobu. Z toho plyne, že překlad typu 1.2 („změnili způsob života v krátkém čase“) je vyloučen.

Syntakticky jsou tudíž možné jen dva překlady: „změnili způsob života na krátký čas“ a „přežili po/na krátký čas“. Druhý typ překladu je, jak už bylo řečeno, neproblematický. Oproti tomu už z rozkolísanosti překladu typu 1.1 je patrné, že v tomto typu překladu něco není úplně v pořádku.

Tento problém explicitně vyjádřil Hölscher: Jestliže živočichové změnili způsob života „na krátký čas“, pak to znamená, že po tomto čase se vrátili k životu původnímu. Jinými slovy: to, co po uplynutí „krátkého času“ skončí, není život, ale jen změněný život, změna. Způsobový význam slovesa μεταβιῶναι je tedy v daném kontextu nesmyslný, protože první živočichové se bezpochyby nevraceli po krátkém čase zpátky do svých osnatých kůr a do moře.

Tomuto důsledku se zřetelně snaží předejít všechny verze překladu typu 1.1. Žádný autor nepřekládá sloveso μεταβιῶναι doslovně (nebo téměř doslovně) jako „změnit způsob života“. Každý se tomuto zřejmě nejvýstižnějšímu významu snaží nějakým způsobem vyhnout. V případě prvního překladu typu 1.1 („žili jiným způsobem života po krátký čas“) je

---

aoristového mutačního slovesa. U Galéna jsem zase všechny takové výskyty vyhodnotil jako aorist empirický (obdoba aoristu gnómického).

³⁷ Nejedná se o kázání (řecky písíciho) čtvrtého papeže Klementa z 1. stol., nýbrž o podvrh z 1-3. stol. n. l. Viz Donaldson, 2004, s. 148.

problém řešen záměnou mutačního predikátoru za nemutační. Další – druhý a třetí – překlady typu 1.1 („vydrželi jiný způsob života po krátký čas“, „přežili v jiné formě po krátkou chvíli“) vlastně kombinují význam časový a způsobový.

Mohlo by se zdát, že problém spočívá v tom, že nemáme k dispozici sloveso, které by mělo obdobný význam jako způsobově pochopené sloveso μεταβιῶναι (a to ani ve světových jazycích). Když řekneme „změnit způsob života“, je to vlastně opisné vyjádření, ve kterém „život“ je posunut z pozice přísudku do pozice předmětu, což by mohlo mít své významové důsledky. Avšak i pokud tuto námitku přijmeme, v češtině máme slovesa velmi blízká výrazu μεταβιῶναι a i pro ně Hölscherova argumentace platí. Za dvě nejbližší česká slovesa považují sloveso „přetvořit se“ a „přeorientovat se“. Předpona „pře-“ má stejně jako μετα- význam změny. Sloveso „přetvořit se“ pak stojí slovesu μεταβιῶναι nejbliž významově (zvláště pokud zohledníme, že se jedná o proměnu živočichů), sloveso „přeorientovat se“ je mu nejbliž v tom, že jeho základ (orientovat se) je nemutační, kdežto jeho způsobová prefixace mutační. V obou případech ale platí, že výraz „přetvořili se na nějaký čas“ i „přeorientovali se na nějaký čas“ implikuje návrat k původnímu stavu.

Podle mého ale není Hölscherův důsledek tak nutný, jak se na první pohled zdá. Ovšemže; dokud budeme výraz ἐπ' ὀλίγον χρόνον μεταβιῶναι zkoumat takto izolovaně, pak Hölscherova logika platí jednoznačně a se všemi důsledky. Když ale vsadíme celý výraz (se způsobovým významem) do jeho kontextu, bude mít text už dvě interpretace. První z nich bude ona hölscherovsky protismyslná, druhá však bude pouze nedopovězená:

Aetios V, 19, 4 (Doxographi Graeci 430)

Ἀναξίμανδρος ἐν ὑγρῷ γεννηθῆναι τὰ πρῶτα ζῶα, φλοιοῖς περιεχόμενα ἀκανθώδεσι προβαινούσης δὲ τῆς ἡλικίας ἀποβαίνειν ἐπὶ τὸ ξηρότερον καὶ περιρρηγνυμένου τοῦ φλοιοῦ ἐπ' ὀλίγον χρόνον μεταβιῶναι.

Anaximandros tvrdil, že ve vlhku se zrodili první živočichové obklopení ostnatými kůrami. Když pak postupoval [jejich] věk, vystupovali na souš, a když kůra praskala, na krátký čas změnili způsob života.

Z hölscherovského hlediska vidíme v textu rozpor mezi nevratnými ději (postup věku živočichů, praskání jejich kůry) a výrazem „změnit způsob života na krátký čas“, který návrat implikuje. Z druhého pohledu ale naopak nevratné děje odnímají výrazu „změnit způsob života na krátký čas“ možnost, aby návrat implikoval. Jestliže pokročí věk živočichů, vystoupí z vody, a prasknou, je evidentní, že s koncem krátkého období změněného způsobu života se nevrátí do ranějšího stádia, nýbrž zemřou.

Nelze přehlédnout, že text je i v této interpretaci napsán neobratně a příliš kondenzovaně (zvl. jeho konec). Na druhou stranu je však třeba uvážit, že před sebou máme text Pseudo-Plútarcha, potažmo Aetia (kterého Pseudo-Plútarchos – s výpustkami – opisuje). Aetiův styl je pak charakterizován úsečností, zhuštěností a místy až kostrbatostí.³⁸ V pracích tohoto typu ostatně nestála nikdy literární vybroušenost a dokonce ani přesnost na prvním místě.³⁹ Proto určitá nešikovnost vyjádření není ještě důkazem, že způsobový význam je vyloučen. Nicméně ze syntaktického pohledu je zde význam „přežít“ mnohem schůdnějším řešením.

Přesto mám za to, že význam „změnit způsob života“ je pravděpodobnější. Jestliže k tomuto významu existují pozitivní doklady, navíc souznačné, je třeba jim dát přednost. Rovněž si myslím, že text výše přesně odpovídá tomu, co je napsáno v textu řeckém. Pokud bych měl ale volit překlad, který by byl jednoznačnější, překlad, u nějž bych neměl možnost doplňujícího komentáře, vydal bych se jinou cestou než všichni ostatní překladatelé.

³⁸ Srov. Mansfeld; Runia, 1997, s. 231, 246, 279.

³⁹ Tamtéž, s. 123-124.

Nezasahoval bych do významu slovesa ani příslovečného určení, pouze bych dodal jedno malé adverbium:

Aetios V. 19, 4 (Doxographi Graeci 430)

Ἀναξίμανδρος ἐν ὑγρῷ γεννηθῆναι τὰ πρῶτα ζῶα, φλοιοῖς περιεχόμενα ἀκανθώδεσι· προβαινούσης δὲ τῆς ἡλικίας ἀποβαίνειν ἐπὶ τὸ ξηρότερον καὶ περιρρηγνυμένου τοῦ φλοιοῦ ἐπ' ὀλίγον χρόνον μεταβιῶναι.

Anaximandros tvrdil, že ve vlhku se zrodili první živočichové obklopení ostnatými kůrami. Když pak postupoval [jejich] věk, vystupovali na souš, a když kůra praskala, na krátký čas [ještě] změnili způsob života.

Závěr

1) Studii se nepodařilo vyloučit jeden ze dvou možných významů slovesa μεταβιοῦν („změnit způsob života“, „přežít“), současně se jí však podařilo jeden doložit. Ve významu „změnit způsob života“ je sloveso μεταβιοῦν doloženo ve dvou textech, a to ze 4. a 11. stol. n. l. (Evagrius, *Tractatus ad Eulogium*, LXXIX, 1112, 5; Michael Attaleiates, *Historia* 70,3).

2) Z dosavadních slovotvorných argumentů pro význam „změnit způsob života“ je platný pouze argument M. Conche, který kombinuje způsobový význam prefixu μετα- a významový odstín způsobu u slovesa -βιοῦν. Sloveso μεταβιοῦν s významem „přežít“ by však nebránily vytvořit ani tak slovotvorné dispozice slovesa -βιοῦν, jako fakt, že sloveso s příslušným významem je již vytvořeno a rozšířeno (ἐπιβιοῦν).

3) Syntaktické argumenty pro význam „přežít“, rozpracované na podkladu postřehů E. Zellerera a U. Hölschera, především ukázaly, že u fráze ἐπ' ὀλίγον χρόνον μεταβιῶναι je vyloučen překlad „změnili způsob života za krátký čas“, který zvolil např. Conche. Striktně vzato ani přesný překlad „změnili způsob života na krátký čas“, kterému se všichni zainteresovaní překladatelé vyhýbají, nedává dokonalý smysl. Vysvětlení nejspíš spočívá v Aetiově přílišné hutnosti a nevybroušenosti.

4) Význam „přežít“ je syntakticky přesvědčivý a ani zdaleka se v daném kontextu nepotýká s takovými problémy jako význam způsobový. Na druhou stranu není nikde pozitivně doložen.

Použitá literatura

Prameny

DIELS, H. (1965) *Doxographi Graeci*. 4. ed. Berolini: De Gruyter.

PANTELIA, M., et al. (2000) *Thesaurus Linguae Graecae #E: A Digital Library of Greek Literature*. [CD-ROM]. Irvine: University of California, Irvine.

Slovníky a gramatiky

GOODWIN, W. W. (1930) *A Greek Grammar*. Boston: Ginn.

GOODWIN, W. W. (1900) *Syntax of the Moods and Tenses of the Greek Verb*. Boston: Ginn.

LIDDELL, H. G.; SCOTT, R. (1843) *A Greek-English Lexicon based on the German work of Francis Passow*. 1st ed. Oxford: Oxford University Press.

LIDDELL, H. G.; SCOTT, R. (1897) *A Greek-English Lexicon*. 8th revised ed. New York: Harper.

LIDDELL, H. G.; SCOTT, R.; JONES, H. S. (1966) *A Greek-English Lexicon*. 9th new revised ed. Oxford: Clarendon Press, 1940. Repr. 1966.

NIEDERLE, J.; NIEDERLE, V.; VARCL, L. (1998) *Mluvnice jazyka řeckého*. Praha: SPN, 1956. Repr. Praha: Vyšehrad, 1998.

- PASSOW, F. (1828) *Handwörterbuch der griechischen Sprache*. Zweyter Band Α - Ω. 3. Ausg. Leipzig: Ch. S. W. Vogel.
- SCHENKL, K. (1878) *Deutsch-Griechisches Schul-Wörterbuch*. 3. Aufl. Leipzig: Teubner.
- SCHNEIDER, J. G. (1798) *Kritisches Griechisch-Deutsches Handwörterbuch*. Zweyter Band Α - Ω. Leipzig: F. Frommann.
- SIMONSON, G. (1903) *A Greek Grammar: Accidence*. New York: D. C. Heath.
- SMYTH, H. W. (1920) *A Greek Grammar for Colleges*. New York: American Book Company.
- WOODHOUSE, S. C. (1932) *English-Greek Dictionary: A vocabulary of the Attic language*. London: Routledge.

Sekundární literatura

- BARNES, J. (1982) *The Presocratic Philosophers*. 2nd revised ed. London: Routledge.
- BURNET, J. (1920) *Early Greek Philosophy*. 1st ed. London: Black, 1892. 2nd ed. 1908. 3rd ed. 1920.
- CONCHE, M. (1991) *Anaximandre: Fragments et Témoignages*. Paris: Presses Universitaires de France.
- CORNFORD, F. M. (1952) *Principium sapientiae: The Origins of Greek Philosophical Thought*. Cambridge: Cambridge University Press.
- COUPRIE, R. L.; HAHN, R.; NADDAF, G. (2003) *Anaximander in Context: New Studies in the Origins of Greek Philosophy*. Albany : State University of New York Press.
- DONALDSON, J. (2004) *The Apostolical Fathers: A Critical Account of Their Genuine Writings and of Their Doctrines*. London: Macmillan, 1874. Repr. Whitefish: Kessinger Publishing Company.
- EASTMAN, C. R. (1905) Anaximander, Earliest Precursor of Darwin. *Popular Science Monthly*, vol. 67, s. 701-706.
- GRAHAM, D.W. (2006) *Explaining the Cosmos: The Ionian Tradition of Scientific Philosophy*. Princeton : Princeton University Press.
- GUTHRIE, W. K. C. (1985) *A History of Greek Philosophy*. Vol. 1. The Earlier Presocratics and the Pythagoreans. Cambridge: Cambridge University Press.
- GUTHRIE, W. K. C. (1957) *In the Beginning: Some Greek views on the origins of life and the early state of man*. Ithaca: Cornell University Press.
- HEIDEL, W. A. (1913) On Certain Fragments of the Pre-Socratics: Critical Notes and Elucidation. *Proceedings of the American Academy of Arts and Sciences*, vol. 48, s. 681-734.
- HÖLSCHER, U. (1968) Anaximander und die Anfänge der Philosophie. In GADAMER, H. G. (ed.). *Um die Begriffswelt der Vorsokratiker*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, s. 95-176. [Původně otištěno: HÖLSCHER, U. Anaximander und die Anfänge der Philosophie. *Hermes: Zeitschrift für klassische Philologie*, vol. 81 (1953), s. 257-277, 385-418.]
- KAHN, Ch. H. (1960) *Anaximander and the Origins of Greek Cosmology*. New York: Columbia University Press.
- KIRK, G. S.; RAVEN, J. E.; SCHOFIELD, M. (1983) *The Presocratic Philosophers*. 2nd ed. Cambridge: Cambridge University Press.
- LOENEN, J. H. (1954) Was Anaximander an Evolutionist? *Mnemosyne*, vol. 7, s. 215-232.
- MANSFELD, J. (1987) *Die Vorsokratiker*. Stuttgart: Philipp Reclam Jun.
- MANSFELD, J.; RUNIA, D. T. (1997) *Aëtiana: The Method and Intellectual Context of a Doxographer*. Vol. 1. The Sources. Leiden: E. J. Brill.
- McKIRAHAN, R. D. (1994) *Philosophy before Socrates: An introduction with texts and commentary*. Indianapolis: Hackett Publishing Company.

- NADDAF, G. (2005) *The Greek Concept of Nature*. Albany: State University of New York Press.
- OSBORN, H. F. (1896) *From the Greeks to Darwin: An outline of the developemnt of the evolution idea*. 2nd ed. New York: The Macmillan Company.
- TANNERY, P. (1986) *Pour L'histoire de la Science Hellène: De Thalès à Empédocle*. Paris: F. Alcan, 1887. Repr. New York: Garland.
- TEICHMÜLLER, G. (1966) *Studien zur Geschichte der Begriffe*. Berlin: Weidmann, 1874. Repr. Hildesheim: Georg Ohms Verlags-buchhandlung.
- ZELLER, E. (1884) *Vorträge und Abhandlungen*. Dritte Sammlung. Leipzig: Fues's Verlag.